

BAGYINSZKI ÁGOSTON OFM Bevezető gondolatok – teológia

Gróf Széchenyi István 1841-ben a következő szavakkal fejezte ki csodálatát a *liber naturae*-nak, vagyis a *Természet könyvének* – a hozzáértő olvasó számára szerinte oly nyilvánvaló – nagysága előtt: „ugyan nem szól-e a legkisebb virágtul kezdve a csillagok dicső seregéig minden legvilágosabban hozzánk; nem olvashatjuk-e a természet oly könnyen olvasható írásában, hogy okvetlen a legfőbb szellemi értelem, és egyedül ez kormányozhat mindent a világi egyetemben; nem szól-e, nem mutatja-e ezt világosan azon szózat, azon írás, [mely] bölcsebbé teheti az embert, mint hosszú évek négy fal közé szorított iskolái, mint egész könyvtáraknak véres verítékű szorgalommal kikutatott kincsei, mik mindannyi holt betűk” – s a szerző a folytatásban még kétszer visszatér „a nagy természet írására”, melyet értő módon kell „olvasni” és „kibetűzni”.¹ Egy esztendővel később, 1842-ben Vörösmarty Mihály is epigrammában foglalta össze a középkori természetfilozófusok gondolatvilágában egykor főszerepet játszó *liber naturae* eszme lényegét:

¹ SZÉCHENYI ISTVÁN: *A kelet népe*, Pest, 1841. Az idézetek megtalálhatóak az első kiadás 175., 176., 177. és 165. lapján; vö. REBECCA KNEALE GOULD: *Book of Nature*, in Bron R. Taylor (ed): *The Encyclopedia of Religion and Nature*, vol. 1., Continuum, London – New York, 2005, 210–211.

„A természet örök könyvét forgatni ne szűnjél: /
Benne az istennek képe leírva vagyon.”²

Mielőtt Széchenyi és Vörösmarty emelkedett szavait csupán a romantika divatáramlatainak számlájára írnánk, érdemes tudatosítanunk, hogy egy olyan teológiai gondolat bukkan itt újra felszínre, amely egykor alapvető hatással volt a nyugati eszmetörténetre, és amely meghatározó szerepet játszott már a modern tudomány fogantatásánál: történetének 13. századi kezdeteinél.

Az első egyetemek 12–13. századi kialakulásának korában, a *liber naturae / creaturae* látásmód jegyében fogant Assisi Szent Ferenc *Naphimnusa* (1224), amely költemény az égi szférák éteri anyagból megformált teremtményeit (nap, hold, csillagok) és a földi világot alkotó négy elemet (tűz, víz, föld, levegő) egyaránt az ember Istennel folytatott kozmikus dialógusába illesztette bele. A *liber naturae* középkori eszméje valójában az első keresztény évezred általánosan elterjedt „logosztanából” sarjadt. XVI. Benedek pápa az „Ige szimfóniájáról” szóló tanításként foglalja össze és idézi fel a keresztény hagyománynak ezt a kétezer éven keresztül folyamatosan jelen lévő áramlatát, amely eszmetörténeti áramlatnak alig lehetne túlbecsülni a nyugati civilizáció fejlődésére gyakorolt sokrétű hatását.³

A skolasztikus kor természetfilozófusai számára még eleven dialogikus-szakramentális létélmény kitörölhetetlen nyomot hagyott a kulturális

² Vö. LUKÁCSY SÁNDOR: Egy irodalmi végállomás, *Tiszatáj* 47 (1993/3) 30–36. Ez a tanulmány a magyar irodalomtörténet horizontján tekinti át a *liber naturae* gondolatkör felbukkanásait.

³ XVI. BENEDEK PÁPA: *Verbum Domini*, Szent István Társulat, Budapest, 2011, 7. (ford. Diós István)

emlékezetben. De vajon mennyiben aktualizálható a *liber naturae* gondolata késő modern / posztmodern korunkban? Ilya Prigogine (1917–2003) Nobel-díjas fizikus – *Az új szövetség* című könyvében⁴ – az ember és a természeti valóság között fennálló dialógus átalakulásában, újfajta folytatásában jelöli meg a kapcsolatot a nyugati civilizáció kezdeteinél alapvető szerepet játszó *liber naturae* gondolat és a modern tudományosság között. Prigogine szerint a modern ember már elvesztette annak lehetőségét, hogy egy személyes kapcsolat intuitívabb keretei között kapcsolódjon a természethez: arra van ítélve, hogy a matematika nyelvén, kísérleteken keresztül faggassa a természet személytelen rejtvényét, vagy hogy átadja magát a természet iránti szubjektivista rajongás érzelmi viharainak. A harmadik út dialogikus „ontológiáját” a modern kultúra mintha megtagadta vagy elfelejtette volna. A *Természet könyve*-hagyomány szekularizációja nyomán előállt helyzettel, a metafora mai aktualizálásának lehetőségeivel vetnek számot konferenciánk előadói is Giuseppe Tanzella-Nitti két vezérfonalként szolgáló előadáshoz csatlakozó korreferátumaikban.⁵

A vallási és a természettudományos gondolkodás egyaránt nyugati kultúránk részét képezi, így e kultúra alanyát jelentő ember közvetítésével ezek szervesen kapcsolódnak egymáshoz. A teológiai

⁴ ILYA PRIGOGINE – ISABELLE STENGERS: *Az új szövetség. A tudomány metamorfózisa*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1995. (ford. Dévényi Levente)

⁵ A 2018. november 17-én, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán tartott konferencia aktív résztvevőinek életrajzi adatai e kötet végén megtalálhatók. Az olasz professzor témába vágó publikációi közül egy korábbi magyarul is elérhető: GIUSEPPE TANZELLA-NITTI: A klasszikus „Két könyv”-metafora eszmetörténetéhez, *Acta Pintériana* 2 (2016) 55–75. (ford. Nemes Krisztina)

racionalitás és a természettudományos racionalitás feszültsége, illetve párbeszéde megkerülhetetlen „kultúrdinamikai” probléma. Hozzá kell szoknunk ahhoz, hogy e két terület bonyolult interakciós jelenségeit teljességgel csak civilizációnk történeti változásainak, fejlődésének horizontján érthetjük meg: a vallástörténet és a tudománytörténet közvetlen hatással van egymásra.⁶ Korunkban a *Természet könyve* gondolatot is az üdvtörténet horizontjában kell elhelyeznünk, hiszen számunkra „a világegyetem egy olyan radikálisan személyes dráma helyszíne, amelyben a szentháromságos Teremtő a semmiből szólítja létbe azokat, akiket azután szeretetből megszólít. [... Ugyanez a teremtéstan] annak a meggyőződésnek is alapot vet, hogy Isten minden egyes emberi személlyel létének első pillanatától fogva bensőséges kapcsolatban van”.⁷ A Nemzetközi Teológiai Bizottság idézett gondolatai betájolhatják az ősi „könyv”-metafora megváltozott társadalmi képzetek összefüggésében szükséges újraértelmezését.

Vajon a *liber naturae*-nak, a *Természet könyvének* a modern természettudományokon keresztül lehetséges új megközelítése több vagy kevesebb csodálkoznivalót ad számunkra, mint amely az előző korokban rendelkezésre állt? Mondhatja-e még korunk matematikai fizikusa Széchenyi István gróffal – aki mellesleg

⁶ Vö. MAX SECKLER: A teológia a tudományok között, in Bagyinszki Ágoston OFM (szerk.): *A hitvallástól a teológiai megalapozásig*, L’Harmattan – Sapientia Hittudományi Főiskola, Budapest, 2014, 164–176. (ford. Bobay Orsolya)

⁷ NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG: *Közösség és szolgálat. Az Isten képére teremtett emberi személy*, 2004, nr. 65–66. A teljes szövegösszefüggést magyar fordításban lásd BAGYINSZKI ÁGOSTON OFM – MÉSZÁROS LUKÁCS (szerk.): *Apóriák. Természettudomány és teológia párbeszédben*, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola – L’Harmattan, Budapest, 2018, 281–283.

jó barátja volt a dialogikus-szakramentális természet-
szemléletet képviselő ferences Albach Szaniszlónak
–, hogy „nézzük a nagy természetet; nézzünk [...] a
csillagvilágba, és mit fogunk ott tapasztalni? A leg-
nagyobb egybehangzást!”.